

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی)

نگین حجازی^۱ * رضا فاضل^۲ * فریدون وحید^۳

چکیده

هدف این مقاله، بررسی تأثیر توسعه اقتصادی ناشی از رشد صنعتی منطقه ویژه اقتصادی پارس بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه عسلویه است. نوع پژوهش بر اساس هدف، کاربردی و بر اساس روش و ماهیت، توصیفی - تحلیلی است. اطلاعات با استفاده از توزیع پرسشنامه در بین ۱۹۵ نفر از بومیان منطقه گردآوری شده است. یافته‌ها نشان داد: حضور صنعت و گسترش سریع توسعه صنعتی در منطقه پیامدهای دوگانه‌ای داشته است. زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی نسبت به قبل بهبود یافته، ولی سبب بروز تغییراتی در نگرش‌های فرهنگی و شیوه معیشتی نشده است. از بین رفتن کشاورزی بومیان و نیز محدود شدن صیادی و تمایل بومیان به کارهای خدماتی باعث شده شغل‌های سنتی در جامعه بومی به خطر بیفتد، در این تحقیق از ۴ شاخصی که برای بررسی تأثیر توسعه اقتصادی بر بومیان منطقه در نظر گرفته شده، «ایجاد راه‌های ارتباطی» بیشترین تأثیرگذاری را در منطقه و سبک زندگی داشته است.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، منطقه ویژه اقتصادی، توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و عسلویه.

فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی • سال چهارم • شماره چهاردهم • بهار ۹۴ • صص ۸۷-۱۱۳

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۶/۱۷ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۳/۱۲/۳

۱. کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی، نویسنده مسئول (hejazins8@gmail.com).
۲. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز (rfazel49@yahoo.com).
۳. دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان (ایمیل ندارند).

مقدمه

دولت‌ها به منظور پشتیبانی از فعالیت‌های اقتصادی و برقراری ارتباط تجاری - بین‌المللی در اقتصاد منطقه‌ای و تولید و پردازش کالا، انتقال فناوری، صادرات غیرنفتی، ایجاد اشتغال مولد و جلب و تشویق سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در شهرستان‌هایی که استعداد و توان لازم برای تحقق اهداف مذکور را دارند، مناطقی را با عنوان منطقه ویژه اقتصادی ایجاد می‌کنند. مهم‌ترین آثار اقتصادی - اجتماعی منطقه ویژه اقتصادی شامل گسترش صنعت در روستاها، رشد اشتغال و به تبع آن، افزایش درآمدهای روستاییان (از کیا، ۱۳۷۸: ۳۶۰)، کاهش مهاجرت از روستا به شهر (وثوقی، ۱۳۸۴: ۴۳-۴۰)، افزایش امکانات و تسهیلات رفاهی روستاییان، تغییر الگوی مصرف مواد غذایی و کالاهای مصرفی بادوام، افزایش بهره‌وری از خدمات بهداشتی، درمانی و بیمه‌ای، برخورداری از آموزش، افزایش رضایت و امنیت شغلی، ارتقای اعتماد اجتماعی و افزایش ارتباطات اجتماعی (از کیا، پیشین: ۳۷۱) و غیره می‌شود. از طرف دیگر از دیدگاه زیست‌محیطی صنعت می‌تواند پایداری زیست‌محیطی منطقه را مورد تهدید قرار دهد.

با گذشت بیش از نیم قرن و اجرای بسیاری از الگوهای نظری و تجربی در کشورهای در حال توسعه، از قبیل ایجاد قطب‌های رشد، بی‌تردید صنعتی شدن به‌عنوان رویکرد غالب توسعه، در دهه‌های اخیر از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. کشورهای در حال توسعه در عصر حاضر به دنبال تحول اجتماعی و اقتصادی با بسیاری از تناقض‌ها و مسائل پیچیده روبه‌رو شده‌اند، تأثیر عواملی چون ارتباطات، شهرنشینی، صنعتی شدن جامعه، گسترش آموزش و... در این رشد نقش بسزایی دارد. از طرفی ورود صنعت، به‌ویژه صنعت نفت در جوامع محلی به مانند یک کاتالیزور بسیار قوی، تغییرات بسیاری در ساختار اکولوژیکی مناطق دارای نفت، روابط اقتصادی - اجتماعی، شیوه معیشت و سبک زندگی مردم و... به‌وجود آورده است.

بررسی‌های تولید صنعتی و چگونگی نفوذ آن به منطقه روستایی از اواخر دهه هفتاد

مورد توجه قرار گرفته است. اما اکثر پژوهش‌ها در زمینه صنعت روستایی، با دیدگاه اقتصادی انجام می‌شدند، آن هم رویکردی که در آن به نقش نهادها و آثار اجتماعی و فرهنگی جامعه توجه نمی‌شد. توسعه اجتماعی در یک معنای عام می‌تواند، تلاش در جهت به فعل رساندن توانایی‌ها و قابلیت‌های انسان در حوزه اجتماع باشد. این تلاش در گرو برآوردن نیازهای اولیه است که خود معلول توسعه دیگری به نام توسعه اقتصادی است. در توسعه اقتصادی انتظار این است که پیش‌نیازهای اولیه تأمین شود. از این رو سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه نمی‌توانند تنها بر جنبه‌های مادی و نیازهای اولیه توجه داشته باشند. توسعه پایدار برای انسان، نیازمند توجه فراگیر و همه‌جانبه به اوست. اگرچه توسعه اقتصادی تحکیم‌بخش و مقوم توسعه‌های دیگر است، اما توسعه اقتصادی و اجتماعی دو روی یک سکه هستند. این نشان از اهمیت، ارتباط و یکسو بودن این دو جنبه از توسعه دارد. اهمیت این موضوع تاحدی است که سازمان بین‌المللی ناظر بر رعایت حقوق انسانی و حفظ محیط زیست، شرکت‌ها و سازمان‌های مجری پروژه‌های بین‌المللی با تأثیرات عمده بر بومیان ساکن در مناطق تحت تأثیر پروژه‌ها، به‌ویژه مدیران شرکت‌های صنایع نفت و گاز و فعالان بخش معدن را ملزم به ایجاد یک سیستم ارزیابی و مدیریت اثرات اجتماعی و زیست‌محیطی کرده‌اند. ایجاد یک سیستم مدیریتی یکپارچه با هدف ارزیابی اثرات بالفعل و بالقوه پروژه بر بومیان، جوانب مختلف زندگی و محیط زندگی آنان، برنامه‌ریزی جهت حذف و یا کاهش اثرات مضر و افزایش منافع پروژه برای بومیان در جهت جلب مشارکت آنان در حمایت و پایداری پروژه در بلندمدت است.

بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش به بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه می‌پردازد. وجود روابط بسته و تعاملات اجتماعی و اقتصادی با کشورهای حاشیه خلیج فارس در گذشته، سبک زندگی ویژه‌ای برای منطقه عسلویه رقم زده بود. این مقاله به دنبال کشف تغییرات ایجاد شده در میان بومیان منطقه ناشی از ایجاد منطقه اقتصادی پارس (عسلویه) است. بنابراین پرسش آغازین این تحقیق، عبارت است از: تأسیس منطقه ویژه اقتصادی تا چه اندازه بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه ویژه عسلویه تأثیر داشته است؟ به طور کلی اهداف این مقاله را می‌توان چنین برشمرد:

۱. بررسی وضعیت اجتماعی، فرهنگی، تحصیلی و اقتصادی زنان بومی منطقه

عسلویه؛

۲. بررسی تأثیر تأسیس منطقه صنعتی و توسعه اقتصادی ناشی از آن، بر اشتغال زنان بومیان منطقه؛
۳. بررسی پیامدهای توسعه اقتصادی با رویکرد صنعتی بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه.

۱. پیشینه تحقیق

- ملاکی (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «اثرات اجتماعی قطب‌های رشد صنعتی بر توسعه پایدار محلی مورد مطالعه قطب رشد صنعتی عسلویه» اقدام به بررسی اثرات توسعه صنعتی بر توسعه پایدار محلی در منطقه عسلویه کرده است. روش تحقیق در این پژوهش کیفی بوده و اطلاعات با استفاده از فنون بحث گروهی متمرکز، مشاهده و مصاحبه باز و عمیق گردآوری شده است. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد: حضور صنعت و گسترش سریع توسعه صنعتی در منطقه پیامدهای مختلفی داشته و در کنار یا همپای توسعه صنعتی، توسعه پایدار اجتماعات محلی تحقق نیافته است.

- ازکیا و حسینی (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «تغییرات نسلی سبک زندگی در جامعه روستایی با هدف بررسی تغییرات شیوه‌های زندگی در جامعه مدرن» ضمن بررسی تغییرات اجتماعی و اقتصادی در جامعه مدرن در نتیجه توسعه تکنولوژیک، به تأثیر این تغییرات بر سبک زندگی افراد در جامعه روستایی پرداخته است. در این مقاله با به کارگیری تکنیک‌های مصاحبه، مشاهده و پرسشنامه محقق ساخته، اطلاعات گردآوری شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. در این تحقیق ۵ متغیر سبک زندگی شامل پوشاک، اوقات فراغت، تغذیه، بهداشت و لهجه مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد: بین ۳ نسل افراد روستایی تفاوت‌های بسیاری مشاهده می‌شود، به گونه‌ای که نسل سوم (جوانان) تمایل به سبک زندگی مصرفی دارند و تغییر در عادات تغذیه‌ای، الگوی فراغتی، شیوه پوشش و... بیانگر حرکت آنها به سمت جامعه مصرفی است.

- فاضلی و دغاغله (۱۳۸۵) در کتاب «مصرف و سبک زندگی» به بررسی مفهوم سبک زندگی از دیدگاه اندیشمندان مختلفی پرداخته و نظریات متفاوتی را که در زمینه سبک زندگی از طرف جامعه‌شناسانی چون بوردیو، وبر، زیمل و کمپل، دوگلاس و دیگران مطرح شده مورد بررسی قرار می‌دهد. در این کتاب نویسنده ضمن بررسی

دیدگاه‌های مختلف در مورد سبک زندگی بیشتر بر نظریه بوردیو در مورد سبک زندگی توجه دارد. نویسنده عواملی چون دین، تحصیلات، سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، عوامل اقتصادی و غیره را نیز بر شکل‌گیری سبک زندگی مؤثر می‌داند.

- یکی از تحقیقات مهمی که در منطقه عسلویه انجام شده تحت عنوان «توسعه صنعتی و چالش‌های فرهنگی و اجتماعی در حوزه پارس جنوبی» است و به بررسی زندگی بومیان قبل و بعد از ورود به صنعت می‌پردازد. در این تحقیق که توسط انجمن جامعه‌شناسی ایران (۱۳۸۴) انجام شده است، ساختار جمعیتی و قومی و تغییرات آن، آسیب‌های اجتماعی مردم محلی و کارکنان صنعت نفت، اوقات فراغت، وضعیت اشتغال، مسائل شهری، مسائل کارگر و کارفرما، وضعیت قشربندی اجتماعی، بررسی ساختار اجتماع محلی، بهبود عامل مدیران و مدیریت شهری و محلی، چالش‌های فرهنگی، تغییر و تحولات در ارزش‌ها و نگرش‌های مردم محلی و بالاخره وضعیت آموزش فرزندان و آموزش فنی و حرفه‌ای کارکنان مورد بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق در این پژوهش تلفیقی از روش‌های کمی و کیفی بوده است (انجمن جامعه‌شناسان ایران، ۱۳۸۴: ۶).

- ابراهیم پور (۱۳۸۳) در تحقیقی با عنوان «بررسی شیوه‌ها و راهکارهای انطباق عام و پویای مردم محلی با طرح توسعه منطقه اقتصادی پارس» نقش دولت در ایجاد و بسط سازگاری اجتماعی براساس دیدگاه‌های مداخله‌گرا و نهادگرا را مورد بررسی قرار داده است. وی در این تحقیق به تشریح نظریات جامعه‌شناسان، مبنی بر سازگاری بین سنت و مدرنیته، به نقش بنیادین انطباق در گذار از جوامع ابتدایی و تکامل نظام‌ها پرداخته است. در این پژوهش به لحاظ نظری چهارگونه سازوکار ارتباطی بین این طرح و اجتماعات محلی یعنی انطباق پویا و مشارکت، بی‌تفاوت و بی‌طرفی، ادغام و در نهایت تضاد و تعارض پیش‌بینی شده است. روش تحقیق به صورت پیمایش بوده و از رویه‌های اکتشافی و تکنیک مصاحبه، مشاهده و مطالعات اسنادی برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. براساس یافته‌های این تحقیق، اکثریت مردم محلی دارای تمایل بالایی برای سکونت در منطقه با وجود مشکلات به وجود آمده هستند؛ همچنین تمایل به سازگاری و انطباق با طرح (انطباق احساسی و عاطفی، عقلانی، حسابگرانه و هنجاری) در سطح بالایی وجود داشته، اما انطباق رفتاری در سطح پایینی بوده است. ۷۹ درصد از پاسخگویان به اثرات منفی طرح بر هنجارهای اجتماعی، به همدلی و همکاری بین مردم، احترام متقابل، اعتماد

اجتماعی اشاره کرده و معتقدند که در پی ایجاد این طرح، بین مردم محلی و حتی خویشاندانی نظیر برادر و خواهر کدورت و دشمنی به وجود آمده است.

۲. چارچوب نظری

بحث کیفیت زندگی به تازگی در ادبیات توسعه پایدار و برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و مباحث اقتصاد نوین مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای یافته است (عظیمی، ۱۳۸۹: ۴). گستردگی مفهومی کیفیت زندگی و نیز پیچیدگی آن، منجر گستردگی ادبیات کیفیت زندگی شده است؛ چنانکه هر یک از محققین رویکرد خاصی را در تحلیل‌های خود به کار گرفته‌اند. در عین حال هر یک از تحقیقات مؤلفه‌های خاصی مانند مؤلفه‌های محیطی، اجتماعی، اقتصادی و غیره را مورد استفاده قرار داده‌اند (Kamp et al., 2003: 8). بنابراین می‌توان گفت: انسان‌ها در سیستمی با عنوان اکوسیستم، زندگی می‌کنند که متأثر از مجموعه عوامل محیطی، اجتماعی و اقتصادی است (Shafer et al., 2000: 165). بنابراین کیفیت زندگی نتیجه‌ای جز تعادل بین این سه محیط نیست و مجموعه این مؤلفه‌ها کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار می‌دهند (Camagni et al., 1998: 105; Hardi, 2006: 136). کیفیت زندگی در واقع مفهومی است که برای تفسیر آن باید انسان را در ارتباط با محیط زندگی او (که شامل محیط کالبدی و طبیعی، محیط اقتصادی و محیط اجتماعی است) و ابعاد روحی و شخصیتی او (که در برگیرنده خواسته‌ها و انتظاراتی است که از محیط‌های مطرح شده دارد) مورد بررسی قرار داد.

سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را چنین تعریف می‌کند: «کیفیت زندگی ادراک فرد از موقعیت زندگی خود در چارچوب نظام‌های فرهنگی و ارزشی است که در آن زندگی می‌کند و با اهداف، معیارها و دغدغه‌های او رابطه دارد. این امر بسیار گسترده است و به شیوه‌های پیچیده تحت تأثیر سلامت فیزیکی، حالت روانی و میزان استقلال و روابط او با جنبه‌های مهم محیط وی قرار دارد (نوغانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۱۴). دیدگاه شهرمحور و کیفیت زندگی عوامل اولیه کیفیت زندگی شهری را، عوامل زیست‌محیطی مانند آب و هوا، توپوگرافی و پوشش گیاهی و عوامل ثانویه را درآمدهای اقتصادی - که اساس ساختار محیط زیست در سکونتگاه‌ها را تعیین می‌کنند - می‌داند. کیفیت زندگی با سعادت و رفاه انسان مرتبط است. چگونگی ارزیابی‌های مردم از شرایط شخصی خود می‌تواند در شرایط سلامت محیط خود، مطابق با معیارهای ذهنی یا عینی تعیین شود. این

بیانگر رفاه انسان به عنوان انسان محوری و رفاه فضا به عنوان فضا محوری است (Aklanoglu & Erdogan, 2012: 421). با توجه به گفته مک کال، بهترین راه دستیابی به کیفیت زندگی، اندازه گیری میزان نیازهای شادی آوری است که مردم با آن روبه رو هستند. این تعریف از کیفیت زندگی بسیار عملی و قابل اجراست؛ چراکه رفاه اجتماعی هم می تواند فهمیده و هم می تواند شناسایی شود (Riduan et al., 2012: 548).

موضوع کیفیت زندگی در چند دهه اخیر بسیار مورد توجه محققان قرار گرفته و در اکثریت زمینه ها، تحقیقات بسیاری انجام شده است. اما در مورد توسعه و جهانی سازی و تأثیر آن بر کیفیت زندگی بومیان که در منطقه شان تغییرات عظیم با سرمایه گذاری های بزرگی رخ داده است، تحقیقات و نظریات چندی صورت گرفته است. در جدول ۱ ابتدا نظریه های مرتبط با موضوع تحقیق و ارتباط آنها با نظریات مختلف ارائه شده و در جدول ۲ شاخص های سبک و کیفیت زندگی مادی و غیرمادی که در اثر برخورد با یک مسئله و یا موضوع روی می دهد، بیان شده است.

جدول ۱. نظریه های مختلف در مورد کیفیت زندگی

نظریه	نام نظریه پرداز	گزاره	فرضیه
ارتباط	کارکردگرایان ساختاری	افراد با توجه به جریان اجتماعی شدنشان الگوهای مشترکی را برمی گزینند. بنابراین هرگونه تغییر در الگو موجب تغییر در کنش افراد جامعه می شود.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس بر فرایند اجتماعی شدن بومیان مؤثر است.
تشابه میان اجتماع و ارگانیسم موجود زنده	اسپنسر	هر گونه تغییر در یک رکن از نظام اجتماعی موجب تغییر در دیگر ارکان نظام اجتماعی می شود.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس بر ابعاد زندگی مادی و غیرمادی بومیان مؤثر بوده است.
ساختاری وفاق اجتماعی	پارسونز	عوامل نابرابری های اقتصادی و طبقات اجتماعی که بر الگوهای مصرف و ظهور سبک زندگی مؤثر است.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب ایجاد طبقات اجتماعی جدیدی شده است.
نابرابری اجتماعی		نابرابری اجتماعی و وجود طبقات اجتماعی متفاوت در جامعه موجب وفاق جامعه می شود.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب نزدیکی بومیان به هم شده است.
پایگاه اجتماعی		شغل، میزان تحصیلات و درآمد از نمادهای اصلی نقش اجتماعی و پایگاه اجتماعی افراد در جامعه است	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس بر میزان تحصیلات، درآمد و نوع شغل مؤثر بوده است.

ادامه جدول ۱. نظریه‌های مختلف در مورد کیفیت زندگی

نظریه	نام نظریه‌پرداز	گزاره	فرضیه
چهار نظام کارکردی		بر اساس نظریه چهار نظام کارکردی در صورتی تکامل اجتماعی صورت می‌پذیرد که نظام فرهنگی پیشرفته و متنوعی در عین پایداری وجود داشته باشد.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب تنوع فرهنگی در میان بومیان منطقه شده است.
افتراق‌پذیری		تفاوت‌های کارکردی نظام‌های مختلف موجب به وجود آمدن سبک‌های زندگی متفاوت می‌شود که نقاط مشترکی برای انسجام و برای یکپارچگی دارند.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب تقسیم کار و ایجاد تمایزات در میان بومیان منطقه شده است.
خرده‌نظام		عرف اجتماعی، سیاست، اقتصاد و نظام اعتقادی بر شکل‌گیری سبک‌های زندگی مختلف مؤثر بوده و نظام فرهنگی پوشش‌دهنده کلیه آنهاست.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب تغییرات رفتاری در سیاست، اقتصاد، اعتقادات و عرف بومیان منطقه شده است.
اعمال زور	دارندرف	پذیرفتن تغییرات و هنجارها بر اساس اعمال زور بر کنشگران است.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس بر فرایند کنترل کنشگران مؤثر بوده است.
اقتدار در سمت‌ها		کنشگران برای به دست آوردن سمت‌های مقتدری که در جامعه متحول شده به وجود آمده، در سبک زندگی خود تغییر ایجاد می‌کنند.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب تغییر در روش کسب موقعیت اجتماعی شده است.
قشربندی اجتماعی	کالینزیک	کنشگران برای به دست آوردن حداکثر منزلت ذهنی مداوم در کشمکش هستند، تغییر در نوع تصور از منزلت بر سبک زندگی کنشگر مؤثر است.	
عرصه فعالیت	دوبریانوف	عرصه فعالیت کاری، عرصه فعالیت سیاسی و عمومی، عرصه فعالیت فرهنگی و ارتباطی و عرصه باز تولید زندگی مؤثر بر تغییرات و ایجاد سبک زندگی متفاوت میان کنشگران است.	
گروه منزلتی	وبر	سه عامل تعیین‌کننده است: ۱. روش زندگی فردی (شغل)، ۲. کاربزمای موروثی که ناشی از منزلت خانوادگی است و ۳. اعتبار سیاسی در قشربندی اجتماعی مورد توجه است که خود نشان‌دهنده مؤثر بودن آن در سبک زندگی است.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب از میان برداشتن پیشینه موروثی در میان بومیان منطقه شده است.

ادامه جدول ۱. نظریه‌های مختلف در مورد کیفیت زندگی

نظریه	نام نظریه‌پرداز	گزاره	فرضیه
سرمایه	بورديو	افرادی که دارای سرمایه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی بیشتر هستند، بازتولید فرهنگی جامعه را بر عهده دارند و گروه مرجع عوام جامعه می‌شوند.	تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس موجب تغییر نگرش در خصوص مصرف کالاهای فرهنگی شده است.
میدان		ساختارها و شرایط اجتماعی تعیین‌کننده رفتار و نگرش افراد است.	
ذائقه سلیقه و قریحه		کنشگر در انتخاب سبک زندگی نقش مهمی دارد. وجود سرمایه اجتماعی و فرهنگی نشانگر نوع ذائقه کنشگر است؛ بر مبنای قشربندی اجتماعی پدید می‌آید و در ظاهر انتخاب‌هایی را در غالب سبک زندگی ارائه می‌کند، سلیقه همان ظرفیت درک و آگاهی بر این نظام است.	
توسعه	روستو	رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی در طول زمان به وجود می‌آید و قابل بررسی است که جنبه‌های مادی و غیر مادی را شامل می‌شود.	
جهانی‌سازی	والراشتاین	بر اساس توصیف هر کنشگر، خصلت‌ها نه جهانی‌اند و نه فردی، بلکه «فرهنگ» هستند؛ روشی است که نمایانگر مشترکات داخل گروه و نیز آنچه در خارج از گروه بین افراد مشترک نیستند، می‌باشد. حزب‌های سیاسی، نوع اقتصاد و نوع خاصی از جغرافیا بر فرهنگ و سبک زندگی کنشگران مؤثر است.	

جدول ۲. شاخص‌های سبک زندگی مادی و غیر مادی

نظریه پرداز	شاخص‌های مادی	شاخص‌های غیر مادی
زیمل، ویلن و وبر	شیوه تغذیه، خودآرایی، نوع مسکن و نوع وسیله حمل و نقل	شیوه‌های گذراندن اوقات فراغت و تفریح، اطفار (رفتارهای حاکی از نجیب‌زادگی یا دست و دل‌بازی، کشیدن سیگار در محافل عمومی، تعداد مستخدمان و آرایش‌های آنها)
چاپین و اسول	محل سکونت، نوع خانه و وسایل اتاق نشیمن	جلوه‌های عینی شأن و منزلت
کلاکهورن	لباس پوشیدن	نحوه استفاده از صنایع فرهنگی تفریحی و ورزشی و نحوه بازی کردن
گردن	الگوهای مصرف و نوع لباس	نحوه صحبت، امور جنسی، عقلا نیت، دین، خانواده، میهن پرستی، آموزش، هنر و ورزش
پارسونز	خودرو خانواده، یخچال، ماشین لباسشویی و تلویزیون	
برلسونو استینر	خوردنی‌ها، وضع ظاهری و لباس	اوقات فراغت و ذوقیات و نحوه مصرف مناسب پول، آداب معاشرت، سلیقه زیبا شناختی و سرگرمی‌ها
ون هوتن	اثاثیه انواع لباس پوشیدن‌ها نوع و ویژگی‌های اشتغال و بودجه‌بندی	مواد خواندنی، آلات موسیقی، سلیقه در غذا و مشروبات، روش پخت، نوع صحبت کردن در خانه، اشیای هنری، نوع گذراندن اوقات فراغت، فرزندان، ضوابط و روش تربیت کودک، تراکم جمعیت ساکن در خانه و محل (که محدوده حریم‌های خصوصی و میزان سر و صدا و تعاملات را تعیین می‌کند)
بورديو	خانه، ویلا، قایق تفریحی، ماشین و اثاثیه	نقاشی‌ها، کتاب‌ها، ورزش‌ها، بازی‌ها، تفریحات، لباس پوشیدن، نحوه استفاده از زبان و بودجه‌بندی

۲-۱. مؤلفه‌های (شاخص‌ها) سبک زندگی

یکی از راه‌هایی که می‌توان برای اندازه‌گیری و یا بررسی سبک زندگی مردم یک منطقه از آن استفاده کرد، بررسی عناصر و مؤلفه‌هایی است که اندیشمندان مختلف در خصوص سبک زندگی بیان کرده‌اند و نیز افزودن مؤلفه‌هایی که موجب بومی‌سازی شاخص‌های سبک زندگی در منطقه‌ای خاص با مذهبی خاص می‌شود. در ادامه به بیان این مؤلفه‌ها می‌پردازیم. جهت‌گیری جامعه‌شناسی معاصر به سمت پذیرش اهمیت و به افزایش حوزه

مصرف و فعالیت‌های سبک زندگی در شکل دادن به هویت شخصی و جمعی است (گیدنز، ۱۳۸۲: ۱۱۹). عوامل مؤثر بر سبک زندگی که زیمل و بلن و نیز وبر در آثار خود از آن یاد کرده‌اند، به این قرار است: شیوه تغذیه، خودآرایی (نوع پوشاک و پیروی از مد)، نوع مسکن (دکوراسیون، معماری و اثاثیه)، نوع وسیله حمل و نقل، شیوه‌های گذراندن اوقات فراغت و تفریح، اطفار (رفتارهای حاکی از نجیب زادگی یا دست‌ودل بازی، کشیدن سیگار در محافل عمومی، تعداد مستخدمان و آرایش‌های آنها، از مهم‌ترین تحقیقات میدانی اولیه مبتنی بر سبک زندگی می‌توان به کارهای چاپین^۱ (۱۹۳۵) و اسول^۲ (۱۹۴۰)، اشاره کرد که تکیه اصلی آنها بر بررسی محل سکونت، نوع خانه، وسایل اتاق نشیمن و دیگر جلوه‌های عینی شأن و منزلت بود. کلاکهون (۱۹۵۸) در خصوص شاخص‌های مورد مطالعه سبک زندگی در دهه پنجاه، به رفتارهای شخصی مصرفی حاکی از ترجیحات فردی اشاره می‌کند؛ مواردی مثل نحوه استفاده از صنایع فرهنگی تفریحی و ورزشی، نحوه بازی کردن و لباس پوشیدن (مهدوی کنی، ۱۳۸۶: ۲۱۱).

عوامل مؤثر بر سبک زندگی از این قرار است: الگوهای مصرف، نوع لباس، نحوه صحبت، نگرش‌ها و الگوهای مربوط به نقاط تمرکز علاقه‌مندی در فرهنگ مانند امور جنسی، عقلانیت، دین، خانواده، میهن‌پرستی، آموزش، هنرها و ورزش‌ها. پارسونز در کتاب مشهور خود، «نظام اجتماعی»، جنبه‌هایی از سبک زندگی را مطرح می‌کند که ناشی از فناوری مدرن است و در آن سبک زندگی افراد (به‌ویژه خانواده‌ها) را نشان داده است؛ مواردی مثل خودروی خانواده، یخچال، ماشین لباسشویی و تلویزیون. او معتقد است: مدرن بودن عرصه را برای معیارهای سنتی تنگ کرده است (Parsons, 1964: 515). مؤلفه‌های سبک زندگی، از جمله اوقات فراغت، ذوقیات و نحوه مصرف؛ مواردی مثل رسیدگی به وضع ظاهری و لباس، آداب معاشرت، سلیقه زیباشناختی، سرگرمی‌ها (اعم از تفریحی و ورزشی، از قایق سواری و چوگان گرفته تا تنیس و بولینگ)، خوردنی‌ها (Berelson & Steiner, 1964: 488). بورديو در خصوص سبک زندگی نظریات جدیدی دارد؛ وی در خصوص مطالعه این مفهوم اول، دارایی (کالاهایی تجملی یا فرهنگی) می‌داند که افراد دور خود جمع کرده‌اند، مانند خانه، ویلا، قایق تفریحی، ماشین، اثاثیه،

1. Chapin
2. Swel

نقاشی‌ها، کتاب‌ها، نوشابه‌ها، سیگارها، عطر، لباس‌ها و دوم، فعالیت‌هایی که خود را با آن متمایز نشان می‌دهند، مانند ورزش‌ها، بازی‌ها، تفریحات، لباس پوشیدن، رسیدگی به ظاهر بدن خود، نحوه استفاده از زبان و بودجه‌بندی (Bourdieu, 1984: 173-4).

شاخص‌های سبک زندگی؛ اثاثیه، اشیای هنری، انواع لباس پوشیدن، مواد خواندنی، آلات موسیقی، سلیقه در غذا و مشروبات، روش پخت، نوع صحبت کردن در خانه (چه در کلمات و دستور زبان و چه در عناوین گفت و گوها)، نوع گذراندن اوقات فراغت، بودجه‌بندی، روابط فرزندان، ضوابط و روش تربیت کودک، تراکم جمعیت ساکن در خانه و محل (که محدوده حریم‌های خصوصی و میزان سروصدا و تعاملات را تعیین می‌کند)، نوع و ویژگی‌های اشتغال (اعضای شامل خانواده، نوع لباس کار یا محل کار، فاصله محل کار تا خانه، میزان مأموریت‌ها و زمان دوری از خانواده) (Van Houten, 1970). در مقاله حاضر با توجه به نظرات محققان بزرگ جامعه‌شناس و نیز بررسی‌های مشاهده‌ای که در منطقه مورد نظر انجام شده، تعدادی از این شاخص‌های بیان شده و با توجه به فرهنگ و مذهب منطقه شاخص‌های به آن اضافه خواهد شد:

۱. مصرف فرهنگی: رفتن به سینما، گوش دادن به موسیقی، خواندن کتاب، روزنامه، مجله، دیدن تلویزیون و رسانه‌های تصویری؛
۲. فعالیت‌های فراغتی: فعالیت‌هایی که افراد در زمان فراغت انجام می‌دهند، استراحت، ورزش و بازی، فعالیت دینی، مشارکت سیاسی، سفر کردن، رفت و آمد با دوستان و آشنایان. در زمینه مصرف فرهنگی و الگوهای فراغت به منزله شاخص‌های سبک زندگی به فعالیت‌های دیگری چون مدیریت بدن، الگوی خرید، نام‌گذاری کودکان، رفتار خانوادگی و الگوی مصرف غذا می‌توان اشاره کرد. عوامل دیگری مثل شیوه آرایش منزل، نوع تلفظ لغات و سخن گفتن، مقصد مسافرت افراد، داشتن حیوانات خانگی، عادت به نوشیدن الکل و مصرف سیگار جزء شاخص‌های سبک زندگی است که با توجه به زمینه اجتماعی صورت گیرد. با وقوع تغییرات اجتماعی و فرهنگی در سطح جامعه این شاخص‌ها نیز تغییر می‌کنند (فاضلی و دغاغله، ۱۳۸۵: ۱۲۹).

۳. آشنایی اجمالی با منطقه عسلویه

محدوده مورد مطالعه، منطقه ویژه اقتصادی عسلویه است که از ۲ شهر و ۲۱ روستا تشکیل

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی) ۹۹

شده است. منطقه پارس جنوبی در شرق استان بوشهر در حاشیه خلیج فارس در ۳۰۰ کیلومتری شرق بندر بوشهر و در ۴۲۰ کیلومتری غرب شهرستان بندر لنگه و در ۵۷۰ کیلومتری غرب بندر عباس واقع است (شکل ۱). در کتاب «اقلیم فارس» از قول مهندس احمد حامی، نام اصلی عسلو و یا عسلویه را «اسل» به معنی آبگیر یا استخر نوشته‌اند و اینکه عسلویه حداقل در ۱۵۰۰ سال اخیر آبادی بوده است تا شهری بزرگ. در روستای عسلویه امروز شماری آب‌انبار وجود دارد که این آب‌انبارها از دید معماری جای بررسی دارند و در امتداد کوه و دریا ایجاد شده و هنوز مورد استفاده قرار می‌گیرند (طاهری، ۱۳۸۸: ۱۷۱-۱۷۰).

شکل ۱. محدوده منطقه مورد مطالعه

محدوده منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس براساس مصوبه هیئت وزیران و شورای عالی مناطق آزاد تجاری/صنعتی حدود ۱۰۰۰۰ هکتار مساحت دارد.

جدول ۳. ویژگی‌های جمعیتی منطقه ویژه پارس

۱۳۹۰		۱۳۷۵		نام شهر
خانوار	جمعیت	خانوار	جمعیت	
۴۱۴۲	۷۸۸۴	۲۴۴۹	۴۷۴۶	عسلویه
	۱۱۵۰۳		۷۸۱۸	نخل تقی
۵۲۸۵	۲۴۶۲۸	۲۸۹۷	۱۶۸۳۲	۲۱ روستا

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

۱-۳. پیامدهای اقتصادی - اجتماعی قطب رشد صنعتی عسلویه

توسعه عسلویه بر مناطق اطراف اثرات گوناگونی داشته است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود:

الف) دگرگونی بافت اقتصاد سنتی منطقه: با توجه به گسترش روزافزون صنعت، شرایط موجود برای ماندگاری اقتصاد مبتنی بر کشاورزی، ماهیگیری و تجارت مساعد نیست.

ب) بیکاری مردم محلی: با تغییر بافت اقتصاد سنتی منطقه، شاغلان این بخش‌ها به تدریج شغل خود را از دست داده و به خاطر نداشتن مهارت و سواد کافی، نتوانسته‌اند در شرایط جدید شغلی را به دست آورند که مطابق با شأن و منزلت آنها باشد. هرچند برخی از آنها هم درآمد جدیدی کسب کرده‌اند، اما معمولاً شامل دلالی و اجاره‌داری و مسافرخشی می‌شود و در مناصب رسمی و پایدار کمتر به کار گرفته شده‌اند.

ج) برهم خوردن بافت کالبدی منطقه: پروژه‌های منطقه ویژه در نوار باریک ساحلی به وسعت ۱۴ هزار هکتار در دست اجراست. تراکم پروژه‌هایی در این پهنه محدود و نوار باریک، آرایش فضایی کانون‌های سکونتی پیشین را به شدت برهم زده است (در سال ۱۳۸۵ با تصویب هیئت وزیران محدوده منطقه ویژه از ۱۴ هزار هکتار به ۳۰ هزار هکتار افزایش یافته است).

د) کمبود آب آشامیدنی و آب مورد نیاز برای کشاورزی: با افزایش نیازهای آبی طرح‌های عمرانی و صنعتی، مجراهای طبیعی آب ورودی به منطقه کنترل شده و یکی از مشکلات جدی مردم منطقه کمبود و گرانی حتی آب آشامیدنی سالم است.

ه) نابرابری و شکاف فزاینده طبقاتی: با افزایش قیمت زمین، برخی از ساکنان، زمین‌های خود را با قیمت بالا فروختند. این گروه از مالکان با به کار انداختن سرمایه‌های به دست آمده در فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی، به تدریج از هنجارهای میانگین اقتصادی و اجتماعی مردم فاصله گرفته‌اند. مشاهده رفتارها و دیدن آشنایان دیروز در موضع و جایگاه برتر اقتصادی، بیشتر از مشاهده موقعیت برتر مالی موجب سرخوردگی جامعه محلی شده است.

و) ایجاد مشاغل جدید: در اثر اجرای پروژه‌های توسعه، مشاغل جدیدی در منطقه پدیدار شده‌اند که پیش از آن وجود نداشتند، مانند رستوران، ساندویچی، پیتزا فروشی،

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی) ۱۰۱

روزنامه‌فروشی، بازارهای پوشاک و اجناس شیک و حمل مسافر با موتور (انجمن جامعه‌شناسی، ۱۳۸۴: ۱۸۸).

ی) حاشیه‌ای شدن: به‌طور کلی در اغلب پروژه‌های بزرگ صنعتی و توسعه‌ای که منافع ملی ارجحیت بیشتری بر منافع محلی دارد، مردم محلی ناگهان در سرزمین خود به اقلیت تبدیل شده و از لحاظ اجتماعی و فرهنگی حالت حاشیه‌ای پیدا می‌کنند؛ پدیده‌ای که به وضوح در عسلویه قابل مشاهده است (ملاکی، ۱۳۸۸: ۴۱-۴۰).

۴. روش پژوهش و تعریف متغیرها

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش روش پیمایشی است. ابتدا با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، اطلاعات لازم را در مورد موضوع مورد بررسی جمع‌آوری کرده، سپس با استفاده از پرسشنامه تنظیم شده از سوی محقق، اطلاعات لازم برای بررسی فرضیه‌های تحقیق جمع‌آوری شده است. پس از انتخاب موضوع تحقیق و بیان مسئله، یکی از تصمیمات مهمی که در پیش روی هر پژوهشگر قرار دارد، انتخاب نمونه است، نمونه‌ای که باید نماینده جامعه‌ای باشد که پژوهشگر قصد تعمیم یافته‌های تحقیق خود به آن جامعه را دارد. به‌علت وسعت و جمعیت بالای منطقه مورد مطالعه برای به‌دست آوردن حجم نمونه از کل جامعه آماری، از فرمول کوکران استفاده شده است. نمونه آماری با توجه به حجم جامعه آماری ۳۵۲ مورد است، اما با توجه به وسعت و دور و نزدیک بودن روستاها به مرکز منطقه تحقیق، d معادل ۰/۰۷ در نظر گرفته شده است. که حجم نمونه برابر ۱۹۵ مورد برآورد شد.

$$\frac{\frac{0/5.0/5.1/96^2}{0/0049}}{1 + \frac{1}{5346} \left[\left(\frac{0/5.0/5.1/96^2}{0/0049} \right) - 1 \right]} = 195$$

بعد از به دست آوردن حجم نمونه، برای انتخاب تعداد نمونه از روش طبقه‌بندی متناسب تصادفی، جهت انتخاب شهرها و روستاها استفاده شد و برای انتخاب خانوار از روش نمونه‌گیری تصادفی کمک گرفته شده است. شهرها و روستاهای منطقه عسلویه بر حسب حجم جمعیت تعداد نمونه مورد نظر انتخاب شده، سپس برای جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه بین بومیان منطقه به شکل تصادفی توزیع شده تا اطلاعات لازم به دست آید. برای تعیین روایی این پرسشنامه از روش روایی صوری استفاده شده است. برای به

دست آوردن پایایی سؤالات تحقیق از روش‌های مختلفی استفاده می‌شود، در این تحقیق از آلفای کرونباخ برای به دست آوردن پایایی پرسشنامه استفاده شده است. بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده، ضریب آلفا برای گویه‌ها برابر با ۰/۷۹ است که نشان‌دهنده همبستگی بالا بین گویه‌های پرسشنامه است، بدین ترتیب با این سؤالات به خوبی می‌توان موضوع مورد بررسی را مورد سنجش قرار داد.

۱-۴. تعریف مفهومی متغیرها

- توسعه: توسعه مفهومی چندوجهی است و به زبان ساده، گذار جامعه از مرحله‌ای به مرحله‌ای بالاتر را شامل می‌شود. در فرایند توسعه، برخورداری آحاد جامعه از حقوق برابر (حقوق شهروندی) و آزادی، از پیش شرط‌های آن به حساب می‌آید (لطیفی، ۱۳۸۸: ۷۴).

- توسعه اقتصادی: توسعه اقتصادی عبارت است از رشد همراه با افزایش ظرفیت‌های تولیدی اعم از ظرفیت‌های فیزیکی، انسانی و اجتماعی. در توسعه اقتصادی، رشد کمی تولید به دست می‌آید، اما در کنار آن نهادهای اجتماعی نیز متحول می‌شوند، نگرش‌ها تغییر می‌یابند، توان بهره‌برداری از منابع موجود به صورت مستمر و پویا افزایش می‌یابد و هر روز نوآوری جدیدی انجام خواهد شد. همچنین ترکیب تولید و سهم نسبی نهاده‌ها نیز در فرایند تولید تغییر می‌کند. توسعه اقتصادی با تغییرات بنیادین در اقتصاد کشور همراه است. تعدادی از این تغییرات عبارتند از: ۱. افزایش سهم صنعت و کاهش سهم کشاورزی در تولید ملی، ۲. افزایش شمار شهرنشینان و کاهش جمعیت روستایی، ۳. افزایش ثروت و رفاه مردم جامعه و ۴. افزایش اشتغال.

- توسعه اجتماعی: توسعه اجتماعی در معنای موجز، بهتر شدن وضعیت زندگی اجتماعی انسان‌هاست که جنبه‌های مختلفی را همچون بهداشت و درمان، مسکن و جانیانه، آموزش، اشتغال، جمعیت و تنظیم خانواده، درآمد ملی و توزیع آن و برنامه‌های تأمین اجتماعی در بر می‌گیرد. دونگ کیم^۱ توسعه اجتماعی را درجه‌ای از ساختار اجتماعی می‌داند که به اکثریت مردم محروم جامعه نه تنها اجازه تقاضا برای برخورداری از منابع ملی را می‌دهد، بلکه در جهت رسیدن به آن هدف، آنها را یاری می‌کند (نظری، ۱۳۷۷: ۱۳۲).

---

1. Dong Kim

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی) ۱۰۳

- کیفیت زندگی: کیفیت زندگی از نیمه دوم قرن بیستم مورد توجه نظریه پردازان شاخه‌های مختلف علوم اجتماعی و مطالعات توسعه و مدیران و کارگزاران سیاست اجتماعی قرار گرفته است. این توجه تحت تأثیر پیامدهای منفی حاصل از فرایند صنعتی شدن، سیاست‌های متمرکز بر رشد اقتصادی و تحول رویکردهای نظری و سیاست‌های عملی توسعه بوده است. تعاریف مختلفی از کیفیت زندگی ارائه شده است. کارتر کیفیت زندگی را به مثابه رضایت فرد از زندگی و محیط پیرامون تعریف می‌کند که نیازها، خواست‌ها، ترجیحات سبک زندگی و سایر عوامل ملموس و غیرملموس را که بر بهزیستی همه‌جانبه فرد تأثیر دارند در بر می‌گیرد. کیفیت زندگی مفهومی ناظر بر افراد است و همچون انتظارات از طریق تعامل پویای بین فرد مفروض، جامعه و محل سکونت او تعیین می‌شود.

- سبک زندگی: تعاریف مفهومی «سبک زندگی» به‌عنوان اصطلاحی در علوم اجتماعی، پیوند مستقیم با مجموعه‌ای از مفاهیمی، مانند عینیت و ذهنیت، فرهنگ و جامعه، فرهنگ عینی و ذهنی، صورت (شکل) و محتوا، رفتار و معنا (نگرش، ارزش و هنجار) اخلاق و ایدئولوژی، سنت و نوگرایی، شخصیت و هویت (فردی و جمعی)، وراثت و محیط، فردیت و عمومیت، خلاقیت و بازتولید، تولید و مصرف، طبقه و قشر (بندی) اجتماعی، زیبایی‌شناسی (سلیقه) و نیاز، منزلت و مشروعیت دارد و بدون شناخت این روابط، درک درستی از «سبک زندگی» و نظریه‌های مربوط به آن دست نخواهد آمد (مهدوی کنی، ۱۳۸۶: ۲۰۰).

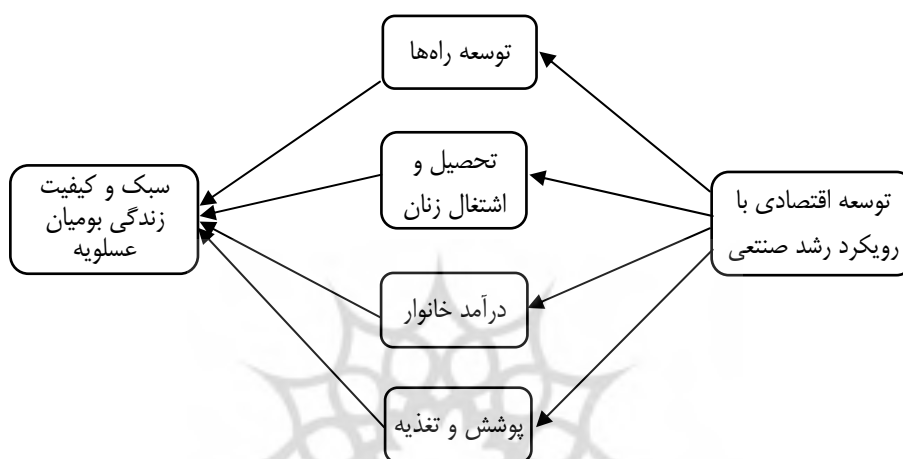
۵. مدل نظری و فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های مورد بررسی در این مقاله عبارتند از:

۱. تأسیس راه‌های ارتباطی (شوسه و هوایی) برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه مؤثر است؛
۲. ارتقای سطح تحصیلات بومیان منطقه برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه مؤثر است؛
۳. شغل زنان بومی برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه مؤثر است؛
۴. افزایش درآمد خانواده برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک و کیفیت زندگی

بومیان منطقه مؤثر است؛

۵. تغییر عادات پوشش و تغذیه برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک و کیفیت زندگی بومیان منطقه مؤثر بوده است.

نمودار ۱. مدل نظری پژوهش

۶. یافته‌های پژوهش

از مجموع ۱۹۵ نفر نمونه آماری، حدود ۵۰ نفر زن (۲۶/۶ درصد) و ۱۴۵ نفر (۷۴/۶ درصد) مرد بوده‌اند. سن بیشترین فراوانی پاسخ‌دهندگان بین ۳۰ تا ۴۸ سال و به‌طور میانگین ۳۵ سال بوده است. کوچک‌ترین نفر ۱۸ سال و بزرگ‌ترین نفر در نمونه آماری ۶۱ سال سن داشته است. بیشترین فراوانی تحصیلات در سطح متوسطه بوده است، این مسئله نشان‌دهنده پیشرفت اندک در حوزه تحصیلات است. نبود تحصیلات عالی در سطح منطقه، بومیان منطقه را به شغل‌های خدماتی دولتی و نیز شغل‌های آزاد غیردولتی سوق می‌دهد و این مسئله خود موجب تشدید اختلاف طبقاتی میان بومیان منطقه و کارکنان صنعت نفت خواهد شد. نتایج بررسی توصیفی و پیمایشی نشان می‌دهد: ۷۷/۹ درصد از مادران، خانه‌دار بوده و ۱۲/۳ درصد شاغل هستند که این مسئله نشان‌دهنده نبود امکانات و یا فرهنگ اشتغال زنان خارج از محل زندگی خانوار است. از طرف دیگر، این آمار بین

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی) ۱۰۵

مردان بدین صورت است: ۳۵/۴ درصد پاسخگویان شغل آزاد دارند و ۳۶/۴ درصد پاسخگویان کارمند هستند و فقط ۴/۶ درصد آنها به شغل صید و صیادی مشغول هستند که این نشان‌دهنده تغییرات اشتغال از شغل‌های سنتی صید و صیادی و کشاورزی و تجارت به شغل‌های خدماتی است. میزان استفاده از گوشت قرمز در منطقه نشان می‌دهد: بیشترین فراوانی در ردیف ۱۶۰-۵۰ (هزار تومان) قرار دارد و به عبارت دیگر، در ماه ۵۰ تا ۱۶۰ هزار تومان صرف خرید گوشت قرمز می‌کنند. این امر نشان‌دهنده میزان استفاده از گوشت قرمز و تمکن مالی خانوار است؛ در سطح کمتر از ۵۰ هزار تومان ۳۲ درصد است که با توجه به میزان سن پاسخگویان رقم معقولی به نظر می‌رسد.

نتایج بررسی نشان داد: ۶۲ درصد پاسخگویان برای خرید و یا ساختن خانه از تسهیلات دولتی استفاده کرده‌اند که این مسئله نشان‌دهنده آشنایی بومیان به امکانات و تسهیلات دولتی و اعتماد به نظام بانکداری است. از لحاظ مسافرت، حدود ۵۸/۵ درصد با ماشین شخصی و حدود ۳۶/۴ درصد با اتوبوس مسافرت می‌کنند. می‌توان نتیجه گرفت که بیش از نیمی از پاسخگویان تمکن داشتن ماشین را دارند و اگر هم ماشین ندارند، فرهنگ رفتن به سفر را با وسایل نقلیه عمومی را دارند. در بعد خرید لباس، در سال حدود ۳۷/۴ درصد پاسخگویان ۳ بار لباس خریداری می‌کنند و نیز ۶۹/۷ درصد بیشتر از دو بار در سال لباس خریداری می‌کنند، این نشان‌دهنده تمکن مالی و فرهنگی پاسخگویان در شیوه و نحوه پوشش و نیز تأکید بر اهمیت دادن به پوشش در میان بومیان منطقه است. حدود ۵۴/۴ درصد پاسخگویان نان مورد نیاز خانوار خود را در خانه طبخ می‌کنند و این زمانی قابل توجه است که ۹۵ نفر از پاسخگویان در شهر زندگی می‌کنند. ۴۴/۱ درصد از پاسخگویان نان مصرفی خود را خارج از خانه تهیه می‌کنند و این نشان‌دهنده تغییر فرهنگ طبخ نان در خانه و کم شدن وظایف زن و دختران خانوار است. یافته‌های پژوهش در مورد تأثیر راه‌های ارتباطی در منطقه نشان داد: ۸۴ درصد پاسخگویان معتقد به تأثیر زیاد رشد اقتصادی ناشی از توسعه راه‌ها در منطقه بوده‌اند و ۸۳/۸ درصد از ایشان این مسئله را باعث ایجاد رابطه با سایر استان‌ها می‌دانند. با توجه به یافته‌های پژوهش، در مورد تأثیر حضور کارکنان صنعت نفت در منطقه، ۹۳/۸ درصد پاسخگویان بر تأثیر زیاد ایشان جهت ایجاد و تأسیس پاساژ و مغازه اذعان دارند.

مهم‌ترین پیامد تأسیس منطقه ویژه اقتصادی پارس در میان بومیان منطقه که در مبانی

نظری نیز به آن پرداخته شده، کمک به ارتقای شاخص‌های توسعه در بین ساکنان نواحی روستایی و به دنبال آن، تغییراتی در وضعیت زندگی بومیان است. تزریق سرمایه‌های مالی و انسانی منطقه را از حالت بسته خارج کرده و زمینه‌های مناسبی را برای رشد و توسعه منطقه فراهم کرده که به دنبال آن شاهد اثرات و پیامدهای متفاوتی در منطقه هستیم. با توجه به فرضیه‌ها که بر اساس مبانی نظری طرح شده به بررسی این فرضیات در ادامه می‌پردازیم.

از آنجایی که متغیرهای ما در سطح رتبه‌ای است، از آزمون‌های متناسب با آن، مثل تاو کندیال - b و اسپیرمن استفاده شده است. برای به دست آوردن این یافته‌ها از دیدگاه‌های مردم استفاده شده تا بدین وسیله بتوان به بررسی وضعیت سبک زندگی مادی و غیرمادی بومیان منطقه پرداخت و ارتباط آن با متغیرهای مورد بررسی به دست آمده و در نهایت با این مقایسه تجزیه و تحلیل دقیقی به دست آید.

- فرضیه اول: ایجاد راه‌های ارتباطی (شوسه و هوایی) برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک زندگی بومیان منطقه مؤثر بوده است.

جدول ۴. آزمون فرضیه اول

نتیجه آزمون	سطح معناداری	ارزش	آزمون‌های آماری
رد H_0 تأیید H_1	۰/۰۰۰	۰/۴۳۹	تاو کندیال - b
	۰/۰۰۰	۰/۵۶۷	اسپیرمن
	-----	۳/۳۹	میانگین
	-----	۰/۳۶	انحراف معیار
	-----	۰/۲۹۸	واریانس

با توجه به داده‌های جدول بالا، استنباط می‌شود که از دیدگاه مردم، بین ایجاد راه‌های ارتباطی (شوسه و هوایی) برخاسته از توسعه منطقه ویژه و تأثیر آن بر سبک زندگی بومیان منطقه، رابطه معناداری وجود دارد؛ این امر با سطح معناداری ۰/۰۰۰ که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است قابل بررسی است. با ۰/۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت که بین ایجاد راه‌های ارتباطی (شوسه و هوایی) برخاسته از توسعه منطقه ویژه و تأثیر آن بر سبک زندگی بومیان منطقه، رابطه معناداری وجود دارد. در نتیجه H_0 رد و H_1 مورد تأیید قرار گرفت. میزان این رابطه با توجه به آزمون کندیال ۰/۴۳۹ و آزمون اسپیرمن ۰/۵۶۷ است. آزمون معناداری

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی) ۱۰۷

شاخص مورد بررسی نشان می‌دهد: از دیدگاه مردم، تأسیس منطقه باعث ایجاد تغییراتی در رفت و آمد و تحصیل در رابطه با بازارهای مقصد شده است. همبستگی این رابطه مثبت و نیز در سطح متوسط است. امکان دارد سطح متوسط آن به علت درون‌گرا بودن و ارتباط مداوم بومیان با کشورهای حاشیه خلیج باشد، اما با توجه به محدودیت رابطه در قبل از زمان تأسیس منطقه رشد آن در این ۱۵ سال قابل توجه است.

- فرضیه دوم: ارتقای سطح تحصیلات بومیان منطقه برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک زندگی بومیان منطقه مؤثر بوده است.

جدول ۵. آزمون فرضیه دوم

نتیجه آزمون	سطح معناداری	ارزش	آزمون‌های آماری
رد H_0 تأیید H_1	۰/۵۰۲	-۰/۰۳۴	تالوکندال - b
	۰/۵۴۴	-۰/۰۴۴	اسپیرمن
	-----	۳/۵۶	میانگین
	-----	۰/۵۳۷	انحراف معیار
	-----	۰/۲۸۹	واریانس

با توجه به داده‌های جدول بالا، استنباط می‌شود که از دیدگاه مردم، بین ارتقای تحصیلات و تأثیر آن بر سبک زندگی بومیان منطقه، رابطه معناداری وجود ندارد. این امر با سطح معناداری ۰/۵۰۲ که بیشتر از ۰/۰۵ است، قابل بررسی است. با ۰/۹۵ درصد اطمینان به دست آمده است. در نتیجه H_0 مورد تأیید و H_1 رد است. میانگین سن پاسخگویان ۳۵ سال است. این نشان می‌دهد که در جامعه مورد بررسی، نیاز به تحصیلات برای موفقیت در آینده شغلی و همسرگزینی تأثیر چندانی نداشته و همچنان معیارهای سنتی در جامعه پابرجاست.

- فرضیه سوم: شغل زنان بومی برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک زندگی بومیان منطقه مؤثر است.

جدول ۶. آزمون فرضیه سوم

نتیجه آزمون	سطح معناداری	ارزش	آزمون‌های آماری
رد H_0 تأیید H_1	۰/۲۶۶	۰/۰۵۸	تاو کندال - b
	۰/۲۵۸	۰/۰۸۲	اسپیرمن
	-----	۳/۰۷	میانگین
	-----	۰/۴۲۳	انحراف معیار
	-----	۰/۱۷۹	واریانس

با توجه به داده‌های جدول بالا، استنباط می‌شود که از دیدگاه مردم، بین شغل زنان بومی و تأثیر آن بر سبک زندگی بومیان منطقه، رابطه معناداری وجود ندارد. این امر با سطح معناداری ۰/۲۶۶ که بیشتر از ۰/۰۵ است قابل بررسی است. با ۰/۹۵ درصد اطمینان به دست آمده، در نتیجه H_0 مورد تأیید و H_1 رد است. وجود آمار ۷۷/۹ درصد زنان خانه‌دار و درصد پایین زنان شاغل، نشان‌دهنده نبود تغییرات در فرهنگ اشتغال زنان در میان بومیان منطقه است.

- فرضیه چهارم: درآمد خانواده برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک زندگی بومیان منطقه مؤثر بوده است.

جدول ۷. آزمون فرضیه چهارم

نتیجه آزمون	سطح معناداری	ارزش	آزمون‌های آماری
رد H_0 تأیید H_1	۰/۰۹۱	۰/۰۸۶	تاو کندال - b
	۰/۱۰۵	۰/۱۱۷	اسپیرمن
	-----	۳/۰۶	میانگین
	-----	۰/۴۸۱	انحراف معیار
	-----	۰/۲۳۱	واریانس

با توجه به داده‌های جدول بالا، استنباط می‌شود که از دیدگاه مردم بین درآمد خانوار و تأثیر آن بر سبک زندگی بومیان منطقه، رابطه معناداری وجود ندارد، این امر با سطح معناداری ۰/۰۹۱ که بیشتر از ۰/۰۵ است، قابل بررسی بوده و با ۰/۹۵ درصد اطمینان به دست آمده است. در نتیجه H_0 مورد تأیید و H_1 رد است. با توجه به تغییرات درآمدی در میان بومیان منطقه، تغییرات خاصی بر سبک زندگی ایشان انجام نشده؛ ساختمان‌ها و

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلوبه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی) ۱۰۹

ماشین‌ها مدرن شده، اما سبک زندگی تغییر نکرده است.

- فرضیه پنجم: شغل زنان بومی برخاسته از توسعه منطقه ویژه بر سبک زندگی بومیان منطقه مؤثر بوده است.

جدول ۸. آزمون فرضیه پنجم

نتیجه آزمون	سطح معناداری	ارزش	آزمون‌های آماری
رد H_0 تأیید H_1	۰/۲۶۶	۰/۰۵۸	تاوکنندال - b
	۰/۲۵۸	۰/۰۸۲	اسپیرمن
	-----	۳/۰۷	میانگین
	-----	۰/۴۲۳	انحراف معیار
	-----	۰/۱۷۹	واریانس

با توجه به داده‌های جدول بالا، استنباط می‌شود که از دیدگاه مردم، بین شغل زنان بومی و تأثیر آن بر سبک زندگی بومیان منطقه، رابطه معناداری وجود ندارد. این امر با سطح معناداری ۰/۲۶۶ که بیشتر از ۰/۰۵ است، قابل بررسی بوده و با ۰/۹۵ درصد اطمینان به دست آمده است. در نتیجه H_0 مورد تأیید و H_1 رد است. آمار ۷۷/۹ درصد زنان خانه‌دار و درصد پایین زنان شاغل، نشان‌دهنده نبود تغییرات در فرهنگ اشتغال زنان در میان بومیان منطقه است.

۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سبک زندگی از جمله مواردی است که وابسته به دنیای مدرن بوده و در گذشته چندان کاربرد نداشته است، چراکه در زندگی مدرن افراد ناچارند در بین انواع مختلف انتخاب‌هایی که پیش روی آنها قرار دارد یکی را برگزینند. در گذشته بیشتر اقتصاد و طبقه جایگاه افراد را در جامعه مشخص می‌کرد فرد در زمان تولد متعلق به یک طبقه بود و در زمان حیات باید در همان طبقه و به روش آن طبقه به تفریح، انتخاب شغل، همسرگزینی و غیره اقدام می‌کرد و اگر چنین نمی‌شد از طبقه خود طرد می‌شد، ولی در جامعه مدرن دیگر طبقه اهمیت چندانی ندارد، بلکه شیوه‌های مختلف زندگی افراد موقعیت آنها را در جامعه مشخص می‌کند، این موقعیت به افراد داده نمی‌شود، بلکه توسط ایشان با تلاش و استعدادشان کسب می‌شود. شیوه‌های زندگی خود نیز تحت تأثیر عوامل مختلفی مثل

ساختارهای جامعه، محیط اجتماعی، سرمایه و نگرش‌ها و انتخاب‌های افراد دارد. هر چند افراد در جامعه جدید آزادانه در میان انواع دست به انتخاب می‌زنند، ولی انتخاب‌های آنها تحت تأثیر ساختارها و محیط اجتماعی آنها قرار دارد. می‌توان شیوه‌های زندگی به دو دسته ذهنی و عینی تقسیم کرد: ذهنی همان نگرش‌ها و آگاهی‌های افراد است، ولی عینی به رفتارهای که فرد در جامعه انجام می‌دهد گفته می‌شود. در این پژوهش به بررسی جنبه‌های عینی سبک زندگی با چهار شاخص (گسترش راه‌های ارتباطی، تحصیلات، درآمد خانوار، اشتغال و تحصیل بانوان) پرداخته شده است. به‌طور کلی در این پژوهش تلاش شده تحلیلی از چگونگی تأثیرگذاری تأسیس منطقه ویژه اقتصادی بر سبک زندگی افراد ارائه شود. بنابراین برای بررسی مفهومی سبک زندگی، از نظریه‌های ترکیبی بر پایه آرای صاحب‌نظرانی در حوزه جامعه‌شناسی (زیمل، وبلن، وبر، چاپین، پارسونز، ون‌هوتن و بوردیو) و رویکرد توسعه پایدار (روستو و والراشتاین)، منطق اقتصادی و دیدگاه جامعه‌شناختی به توسعه اقتصادی و به تأثیر تأسیس منطقه اقتصادی بر ابعاد مختلف سبک زندگی پرداخته شده است.

در مجموع یافته‌های حاصل از پژوهش فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر تأثیر تأسیس منطقه ویژه اقتصادی بر تغییرات سبک زندگی، مورد تأیید نیست. از بین ۵ فرضیه مورد بررسی، تنها فرضیه اول مورد تأیید واقع شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از تغییرات بسیاری در منطقه بوده است، اما این تغییرات نتوانسته انتظارات بومیان منطقه را برآورده کند. براساس نظریه بردیو، سرمایه اجتماعی و سرمایه اقتصادی و نیز سرمایه فرهنگی باید همزمان با هم و یا علت و معلول هم باشند، اما در این مورد بومیان این هم راستایی را یا درک نکردند و یا به عینیت آن لمس نکرده‌اند. کارشناسانی که از بیرون منطقه بررسی می‌کنند، تغییرات را بسیار شگرف و عمده می‌بینند، اما بومیان منطقه آن را در حد پایین و حتی موجبات نابودی منطقه می‌دانند. می‌توان گفت: تغییرات انجام شده براساس کار کارشناسی فنی بوده و نه براساس کار فرهنگی و یا شهرسازی و امکانات بومیان تا حد انتظار رشد پیدا نکرده است.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که میزان تغییرات سبک زندگی در گذر زمان و تحت تأثیر منطقه در حد متوسط بوده، با توجه به رویکرد جامعه‌شناختی به توسعه صنعتی باعث تغییراتی در شیوه زندگی افراد می‌شود از آنجایی که روستاهای ما از آداب و رسوم محلی

غنی برخوردارند و نیز به علت روحیه درون گرا بودن بومیان منطقه کمتر تحت تأثیر فرهنگ وارداتی قرار می گیرند. بنابراین پیشنهادات زیر ارائه می شود:

۱. مسئولان و برنامه ریزان دست اندر کار باید در زمینه توسعه اقتصادی و صنعتی، به توسعه فرهنگی نگاهی خاص داشته باشند؛
۲. برای برنامه ریزی توسعه اقتصادی باید مذهب، قومیت و زبان و نیز آداب و رسوم خاص هر منطقه را مد نظر قرار داد و توسعه صنعتی را در جهت پیش برد که بومیان منطقه احساس اجحاف نکنند؛
۳. ارائه برنامه های نظام مند توسط مدیریت محلی در برقراری امنیت و جلوگیری از ناامنی اخلاقی، اعتیاد و...؛
۴. ارائه آموزش و آگاهی لازم از طریق رسانه محل در خصوص اهمیت منطقه و نقش بومیان منطقه در رونق اقتصادی و اجتماعی خود و فرزندان شان؛
۵. بالا بردن سطح آگاهی بومیان در خصوص زندگی شهرنشینی و تحصیلات عالی و ترغیب بومیان جهت تحصیل در رشته های مربوط به صنعت نفت؛
۶. بررسی زمینه های اشتغال بانوان و شرکت ایشان در مسائل اجتماعی و فرهنگی، جهت تربیت فرزندان موفق و تغییر در روش و سبک زندگی خانوار.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

۱. ابراهیم پور (۱۳۸۳). بررسی شیوه‌ها و راهکارهای انطباق عام و پویای مردم محلی با طرح توسعه منطقه اقتصادی پارس، به سفارش شرکت ملی نفت.
۲. ازکیا، مصطفی (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی توسعه، تهران: نشر کلمه.
۳. ازکیا، مصطفی و سکینه حسینی رودبارکی (۱۳۸۸). «تغییرات نسلی سبک زندگی در جامعه روستایی با هدف بررسی تغییرات شیوه‌های زندگی در جامعه مدرن»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۷.
۴. انجمن جامعه‌شناسان ایران (۱۳۸۴). «توسعه صنعتی و چالش‌های فرهنگی و اجتماعی در حوزه پارس جنوبی»، به سفارش شرکت ملی نفت.
۵. خادمیان، طلیعه (۱۳۹۲). سبک زندگی و مصرف فرهنگی ایرانیان، انتشارات جهان کتاب.
۶. طاهری، رضا (۱۳۸۸). از مروارید تا نفت تاریخ خلیج فارس، تهران: انتشارات داستان‌سرا.
۷. عظیمی، آزاده (۱۳۸۹). «ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری»، ماهنامه اطلاع‌رسانی، آموزشی و پژوهشی شوراها، شماره ۵۵.
۸. فاضلی، محمد (۱۳۸۵). مصرف و سبک زندگی، نشر صبح صادق.
۹. فاضلی، محمد و عقیل دغاغله (۱۳۸۴). توسعه صنعتی و چالش‌های فرهنگی و اجتماعی در حوزه پارس جنوبی، انجمن جامعه‌شناسان ایران.
۱۰. گیدنز، آتونی (۱۳۸۲). تجدد و تشخص (جامعه و هویت شخصی در عصر جدید)، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
۱۱. لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۸). «دیدگاه‌هایی از توسعه»، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۲۰.
۱۲. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵). نتایج سرشماری عمومی و نفوس مسکن.
۱۳. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). نتایج سرشماری عمومی و نفوس مسکن.
۱۴. ملاکی، احمد (۱۳۸۸). اثرات اجتماعی قطب‌های رشد صنعتی بر توسعه پایدار محلی: مورد مطالعه قطب رشد صنعتی عسلویه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۱۵. مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۶). «مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، شماره ۱: ۲۳۰ - ۱۹۹.
۱۶. نظری، محسن (۱۳۷۷). «مشخصه‌های تحول بازار نیروی کار در چهار دهه اخیر (۱۳۵۷-۱۳۳۵)»، مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی.
- نوغانی، محسن، احمدرضا اصغرپور ماسوله، شیما صفا و مهدی کرمانی (۱۳۸۷). «کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد»، مجله علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۷. هندری، ل. بی و دیگران (۱۳۸۳). اوقات فراغت و سبک‌های زندگی جوانان، ترجمه فرامرز ککولی دزفولی و مرتضی ملانظر، سازمان ملی جوانان، تهران: نسل سوم.

بررسی تأثیر توسعه منطقه عسلویه بر کیفیت زندگی (با رویکرد رشد صنعتی) ۱۱۳

۱۸. وثوقی، محمدباقر (۱۳۸۴). تاریخ خلیج فارس مناطق همجوار، انتشارات سمت.

ب) منابع لاتین

1. Aklanoğlu, Filiz and Elmas Erdoğan (2012). "Improvement Quality of Life for an Anatolian Traditional Settlement: Konya-Sille Case", *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 35: 420 – 430 .
2. Berelson, B & Steiner, G.A. (1964). *Human Behaviour*, Harourt Brace&WorldPub.
3. Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of taste*, Routledge.
4. Camagni, R., Capello, R. & Nijkamp, P. (1998). *Towards Sustainable City Policy: an Economy Environment Technology Nexus*, *Ecological Economics*, 24 .
5. Hardi, P. & Pinter, L.(2006). "City of Winnipeg Quality of Life Indicators", In Sirgy, M. J. , Rahtz, D. , and Swain, D. [eds] *Community Quality of Life Indicators: Best Cases 2*, Springer .
6. Kamp, I., K. Van, Leidelmeijer, K., Marsman, G. and de Hollander, A. (2003). "Urban Environmental Quality and Human Wellbeing: Towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; A Literature Study", *Landscape and Urban Planning*, 65 (1-2) .
7. Parsons, T.(1964). *The Social System*, New York: A Press Paper back & Macmillan.
8. Riduan Ngesan, Mohd & Hafazah Abdul Karim (2012). "Impact of Night Commercial Activities towards Quality of Life of Urban Residents", *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 35: 546–555 .
9. Shafer, C., Lee, B. & Turner, S. (2000). " A Tale of Three Greenway Trails: User Perceptions Related to Quality of Life", *Landscape and Urban Planning*, 49 .
10. Van Houten, D.R.& Thmpspn, J.D.(1970). *The Behavioral Sciences The Behavioral Sciences*, Addison-Wesley Pub.